

R. Strothmann, London - Bombay 1952), *Esrârü'n-nuṭakâ*³ (nşr. W. Ivanow [The Rise of the Fatimids içinde], Calcutta 1942) ve *Serâ'irü'n-nuṭakâ*¹ (nşr. Mustafa Gâlib, Beyrut 1984); Ebû Ya'kûb es-Sicistânî'nin *Keşfü'l-mahcûb* (nşr. Henry Corbin, Tahran 1949), *Kitâbü İsbâti'n-nübû'ât* (nşr. Ârif Tâmir, Beyrut 1982) ve *Kitâbü'l-İftihâr*¹ ile (nşr. Mustafa Gâlib, Beyrut 1980) Hamîdüddin el-Kirmânî'nin *Râhatü'l-'aql* (nşr. Muhammed Kâmil Hüseyin - Muhammed Mustafa Hilmî, Kahire 1953; Mustafa Gâlib, Beyrut 1967), *Kitâbü'r-Riyâz* (nşr. Ârif Tâmir, Beyrut 1960) ve *Mecmû'atü'r-resâ'il*¹ (nşr. Mustafa Gâlib, Beyrut 1983), İsmâiliyye doktrininin ve geçirdiği merhalelerin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca eski İsmâiliyye doktrinini reddetmek amacıyla İbn Mâlik el-Hammâdî el-Yemânî tarafından kaleme alınan *Keşfü esrârü'l-Bâtıniyye ve aḥbârü'l-Ḳarâmiṭa* ile (nşr. M. Zâhid Kevserî, Kahire 1357) Muhammed b. Hasan ed-Deylemî'nin *Beyânü mezhebi'l-Bâtıniyye* (nşr. R. Strothmann, İstanbul 1938) adlı eserleri de kaydedilmelidir.

İsmâiliyye hakkında modern araştırmaların sayısı büyük rakamlara ulaşır. Bunlar arasında Wladimir Ivanow'un *A Guide to Ismaili Literature* (London 1933), *Ismaili Tradition Concerning the Rise of the Fatimids* (London 1942), *Alamut and Lamassar* (Tahran 1960), *Ismaili Literature* (Tahran 1963) adlı çalışmaları yanında Bernard Lewis'in *The Origins of Ismailism* (Cambridge 1940), John Norman Hollister'in *The Shi'a of India* (London 1953; New Delhi 1979), Marshall Hodgson'nun *The Order of Assassins* (The Hague 1955), Muhammed Kâmil Hüseyin'in *Tâ'rifetü'l-İsmâ'iliyye* (Kahire 1959), Muhammed İnân'ın *Ismaili Contributions to Islamic Culture* (Tahran 1977), Süheyl Zekkâr'ın *Aḥbârü'l-Ḳarâmiṭa* (Dımaşk 1402/1982), Mustafa Gâlib'in çok sayıda neşri bulunan *Târîhu'd-da'veti'l-İsmâ'iliyye* (Beyrut 1979), Ârif Tâmir'in *Târîhu'l-İsmâ'iliyye* (London 1991) isimli eserleri zikredilmeye değer özelliktedir. II. Ağa Han Ali Şah'ın büyük oğlu Şehâbeddin Şah'ın Nizârî akaidiyle ilgili olarak yazdığı *Risâle der Ḥaḳîḳat-i Dîn* (nşr. W. Ivanow, Bombay 1947) ve kardeşi III. Ağa Han Sultan Muhammed Şah'ın yetmiş iki yıllık imâmetiyle ilgili olarak *The Memoirs of Aga Khan* adıyla kaleme aldığı hâtıratı da (London 1954) son derece önemlidir. İsmâiliyye konusunu bir bütün halinde ele alarak inceleyen en yeni ve kapsamlı çalışma ise Ferhad

Defterî'nin *The Ismâ'ilis: Their History and Doctrines* (Cambridge 1992) adlı eseridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nevbahtî, *Fıraku's-Şî'a*, s. 57-60; Ebû Hâtîm er-Râzî, *Kitâbü'z-Zîne* (nşr. Abdullah Sellûm es-Sâmerrâî, *el-Gulûv ve'l-fıraku'l-Gâliyye fi'l-ḥadâretü'l-İslâmiyye* içinde), Bağdad 1982, s. 286-289; Eş'arî, *Makâlât* (Ritter), s. 26, 27; Nu'mân b. Muhammed, *De'â'imü'l-İslâm* (nşr. Âsaf b. Ali Asgar Feyzi), Kahire 1985, I, 3-98; a.m.f., *el-Mecâlis ve'l-müsâyerât* (nşr. İbrâhîm Şebbûh v.dğr.), Tunus 1978, s. 65, 73-75, 108-110, 400-401; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 238-241; Ebû Ya'kûb es-Sicistânî, *Risâletü tuḥfeti'l-müstecibin* (nşr. Ârif Tâmir, *el-Meşriḳ* içinde), Beyrut 1967, s. 138-146; Ebû İsâ el-Mürşid, *Risâle* (S. M. Stern, *Studies in Early Ismâ'ilism* içinde), Leiden 1983, s. 7-16; *Ümmü'l-kitâb* (nşr. W. Ivanow, *Isl.* içinde), XXIII (1936), s. 1-132; Bağdâdî, *el-Farḳ* (Abdülhamîd), s. 62-64; Hammâdî, *Keşfü esrârü'l-Bâtıniyye* (nşr. M. Zâhid Kevserî), Kahire 1357/1939, s. 12-16; Gazzâlî, *Feḳâihu'l-Bâtıniyye* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Kahire 1964, tür.yer.; Şehristânî, *el-Milel* (Kılânî), I, 191-198; Ali b. Muhammed b. Ca'fer, *Tâcül-'akâ'id ve ma'dinü'l-fevâ'id* (nşr. Ârif Tâmir), Beyrut 1986, tür.yer.; Muhammed b. Hasan ed-Deylemî, *Beyânü mezhebi'l-Bâtıniyye ve buṭlânih* (nşr. R. Strothmann), İstanbul 1938, tür.yer.; Mübed Keyhüsrev İsfendiyyâr, *Debistân-i Mezâhib* (nşr. Rahîm Rızâzâde-i Melik), Tahran 1362 hş., s. 253-265; W. Ivanow, *A Guide to Ismaili Literature*, London 1933, s. 1-27; a.m.f., *Ismaili Literature*, Tahran 1963, s. 1-16; a.m.f., "Tombs of Some Persian Ismaili Imams", *Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society* (Bombay 1958), s. 52-55; B. Lewis, *The Origins of Ismâ'ilism*, Cambridge 1940, s. 23-44; a.m.f., "İsmâ'ililer", *İA*, V/2, s. 1120-1124; Aga Khan Sultan Muhammed Şah, *The Memoirs of Aga Khan, World Enough and Time*, London 1954, tür.yer.; W. M. Watt, *Islamic Political Thought*, Edinburgh 1968, s. 112-114; I. Goldzihner, *el-'Aḳide ve's-Şerî'a fi'l-İslâm* (trc. M. Yûsuf Mûsâ v.dğr.), Beyrut, ts. (Dârü'r-râidî'l-Arabî), s. 238-249; Samî Nasib Makarem, *The Doctrine of Ismailis*, London 1972; A. A. Feyzee Âsaf, "The Ismailis", *Religion in the East*, Cambridge 1976, s. 318-329; Aziz Esmail - Azim Nanjî, "The Ismâ'ilis in History", *Ismâ'ili Contributions to Islamic Culture*, Tahran 1977, XII, 227-265; Ali Sâmî en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, Kahire 1977, II, 271-387; J. N. Hollister, *The Shi'a of India*, New Delhi 1979, s. 195-412; Mustafa Gâlib, *Târîhu'd-da'veti'l-İsmâ'iliyye*, Beyrut 1979, s. 25-75, 312-390; Hasan İbrâhîm Hasan, *Târîhu'd-devleti'l-Fâtımiyye*, Kahire 1981, s. 326-354; Tâhâ el-Velî, *el-Ḳarâmiṭa*, Beyrut 1981, s. 32-43; Abdurrahman Bedevî, *Mezâhibü'l-İslâmiyyîn*, Beyrut 1981, II, 7-410; S. M. Stern, *Studies in Early Ismâ'ilism*, Leiden 1983, s. 3-5, 17-26, 177-184, 189-223; W. Madelung, "Aspects of Ismâ'ili Theology: The Prophetic Chain and the God Beyond Being", *Religious Schools and Sects in Medieval Islam*, London 1985, s. XVII/53-65; a.m.f., "Ismâ'iliyya", *EP* (İng.), IV, 198-206; Mustafa Öz, *Nizârî Ismaili Mezhebinde Ağa Hanlar Dönemi* (doktora tezi, 1986), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Sâbir Tuayme, *el-'Akâ'idü'l-Bâtıniyye*, Beyrut 1406/1986, s. 91-

197; H. Corbin, *İslam Felsefesi Tarihi* (trc. Hüseyin Hatemi), İstanbul 1986, s. 85-112; Mustafa Muhammed eş-Şek'a, *İslâm bilâ mezâhib*, Kahire 1407/1987, s. 195-216; Ârif Tâmir, *Târîhu'l-İsmâ'iliyye*, London 1991, I-IV; a.m.f., "Fürû'u's-şecereti'l-İsmâ'iliyye", *el-Meşriḳ*, LI, Beyrut 1957, s. 581-612; a.m.f., "el-İsmâ'iliyye ve'l-Ḳarâmiṭa", a.e., LIII/4-5 (1959), s. 557-578; Hamid Algar, "The Revolt of Aga Khan, Mahalâtî and the Transference of the Ismaili Imamate to India", *St.I*, XXIX (1969), s. 55-81; Azim Nanjî, "Modernisation and Change in the Nizârî Ismaili Community in East Africa", *Journal of Religion in Africa*, VI, Leiden 1974, s. 123-139; Ahmad Nabi Khan, "Fresh Light on the Emirate of Banu Samah ...", *Journal of the Research Society of Pakistan*, XX, Lahor 1983, s. 29-41.

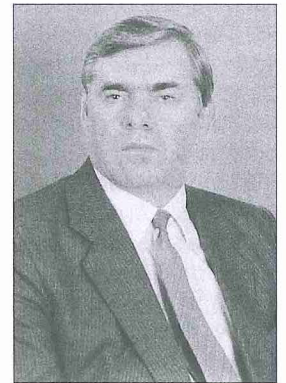
MUSTAFA ÖZ
MUSTAFA MUHAMMED EŞ-ŞEK'A

İSMAİLOVİÇ, Ahmed (1938-1988)

Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin
dördüncü
Diyamet İşleri başkanı.

17 Haziran 1938'de Bosna-Hersek'in Srebreniça kasabasının bir köyünde doğdu. Bölgenin din âlimlerinden Ali Efendi'nin oğludur. 1959 yılında Gazi Hüseyin Bey Medresesi'nden mezun oldu. Ardından bugünkü Slovenya Cumhuriyeti'nin başşehri Lyublyana'da Hukuk Fakültesi'ne kaydını yaptırdıysa da Ekim 1962'de Yugoslavya Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Ezher Üniversitesi'ne gönderildi. 1967 yılında Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu; aynı üniversitede yüksek lisans (1970) ve doktora (1974) çalışmalarını gerçekleştirdi.

Ahmed İsmailoviç (Smayloviç), 1975'te Yugoslavya Diyanet İşleri Başkanlığı'nın özel kalem müdürlüğü görevine tayin edildi. Kısa bir süre sonra Diyanet İşleri Başkanlığı Meclis-i Âlîsi tarafından merkezi Saraybosna'da bulunan Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Slovenya'nın (eski Yu-

Ahmed
İsmailoviç

goslavya cumhuriyetleri) Diyanet İşleri Başkanlığı'na getirildi. Rejimin ağır baskılarına rağmen on yıl kadar bu görevi sürdüren İsmailoviç, bu sırada Saraybosna İlahiyat Fakültesi'nin açılması yolunda faaliyetlerde bulundu ve açılışından itibaren (1977) bu fakültede kelâm ve İslâm felsefesi okuttu. Başkanlık görevinden 1985'te ayrılmak zorunda kaldıktan sonra Saraybosna İlahiyat Fakültesi'ndeki eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam etti. Fakültenin *Zbornik Radova* adlı yıllık ve *Islamska Misao* adlı aylık dergilerinin neşrini sağladı, bir süre ikinci derginin başyazarlığını üstlendi. Ayrıca Yugoslavya Diyanet İşleri Başkanlığı'nın *Glasnik* dergisinin, İslâmî tebliğ ağırlıklı *Preporod* gazetesinin ve Bosna-Hersek Din Görevlileri Cemiyeti'nin yıllık yayın organı olan *Takvim*'in yayımlanmasına da katkıda bulundu. Boşnakça ve Arapça'dan başka İngilizce de bilen Ahmed İsmailoviç 11 Ağustos 1988'de âniden vefat etti. Mezarı Saraybosna'nın Bare adlı merkez kabristanındadır.

Eserleri. A) Telifleri. 1. Muḥammed 'Abduh ve eṣeruhû fi'n-nehḍati'l-edebiyye el-ḥadişe. 1970'te Ezher Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde hazırladığı yüksek lisans tezi olup henüz yayımlanmamıştır. **2. Felsefetü'l-istişrâk ve eṣerühâ fi'l-edebi'l-'Arabî el-mu'âşır.** Aynı yerde yaptığı doktora çalışmasıdır (Kahire 1980). **3. Historijski Razvoj Akaidске Nauke i Njezini Glavni Predstavnici** (Akaid ilminin tarihî seyri ve bazı meşhur temsilcileri). Saraybosna İlahiyat Fakültesi için hazırlanan bir ders notu olup bir bölümü Muharem Omerdiç tarafından *Takvim* yıllığında yayımlanmıştır ("Akaid-Definicija, Uzroci Nastanka i Discipline", *Takvim*, Sarajevo 1998, s. 277-308). Müellifin yayımlanmamış *Hrestomatija Akaidskih Tekstova* (Bazı önemli akaid metinleri) adlı bir eseri daha bulunmaktadır.

B) Tercümeleri. 1. Dijalog s Prijateljem (Dostla bir diyalog; Sarajevo 1976, 1981). Mustafa Mahmûd'un *Hivâr ma'a şadîki el-mülhid* adlı eserinin tercümesidir. **2. İslam, Kultura i Socijalizam** (İslâm, kültür ve sosyalizm; Sarajevo 1981). Roger Garaudy'nin Türkçe'ye *Sosyalizm ve İslâmiyet* adıyla çevrilen eserinin (İstanbul 1965) Arapça'dan Boşnakça'ya tercümesidir. **3. Dijalog Islamskih i Evropskih Učenjaka** (İslâm âlimleriyle Avrupa ilim adamlarının diyalogu; Sarajevo 1979). Riyad (22-27 Mart 1972), Vatikan (25 Ekim 1974), Cenevre (30 Ekim 1974),

Paris ve Strasbourg'da (4 Kasım 1974) düzenlenen dinler arası diyalog toplantılarına sunulan tebliğlerin Boşnakça çevirisidir. **4. ed-Derviş ve'l-mevt.** Meşa Selimoviç'in *Derviş i Smrt* adlı Boşnakça eserinin Hüseyin Abdüllatif ile birlikte gerçekleştirdiği Arapça'ya çevirisidir (Kahire 1970; Trablus 1981). **5. Mersiyetü Zevce-ti Ḥasan Ağa.** Boşnak halk destanı *Hasanaginica*'nın Arapça çevirisidir (*Takvim*, Sarajevo 1976, s. 156-171).

İsmailoviç bazı İslâm âlimlerinin risâlelerini Arapça'dan Boşnakça'ya tercüme etmiş ve birer mukaddime ekleyerek çeşitli dergilerde yayımlamıştır. Bunlar arasında Ahmed b. Hanbel'in *er-Red 'ale'z-zenâdîka ve'l-Cehmiyye*'sini (*Islamska Misao*, IX/105-106, [Sarajevo 1987], s. 14-20), Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin *el-'Aḳidetü't-Tahâviyye*'sini (*Islamska Misao*, VIII/85-86 [Sarajevo 1986], s. 3-8), Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî'nin akaide dair *Ümmü'l-berâhîn*'i (*Zbornik Radova*, İslamski Teološki Fakultet, sy.2 [Sarajevo 1987], s. 59-82) ve İbn Teymiyye'nin *Kitâbü't-Tevḥîd*'ini (*Islamska Misao*, IX/107 [Sarajevo 1987], s. 17-21; a.e., X/109-110 [Sarajevo 1988], s. 6-11; a.e., X/111-112 [Sarajevo 1988], s. 7-13) zikretmek mümkündür.

Ahmed İsmailoviç'in 200'ü aşkın Boşnakça makalesi mevcuttur. Bunlar tefsir, İslâm düşüncesi, İslâm'a yöneltilen eleştirilere cevap, biyografi, Yugoslavya'daki müslümanların durumu vb. meselelere dairdir. Bunlardan başka *Zbornik Radova*, *Islamska Misao*, *Glasnik VIS*, *Preporod*, *Takvim*, *el-Hilâl*, *Journal*, *Pravoslavna Misao*, *Danas* adlı dergi ve gazetelerde Boşnakça, Arapça ve İngilizce olarak yayımlanmış yazı ve çevirileri de bulunmaktadır (Buşatlić, sy. 116 [1988], s. 47-51).

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Ćeman, *Bibliografija Bošnjačke Književnosti*, Zagreb 1994, s. 17-18; Alija Isaković, "Hasanaginica", *Takvim*, Sarajevo 1976, s. 156-169; Muharem Omerdiç, "Sa Katedre Ovogodišnje Ramazanske Škole", *Preporod*, Sarajevo 01.VIII.1982, s. 5; a.mlf., "Dr. Ahmed Smajlović Kao Predsjednik Starješinstva Islamske Zajednice", *Islamska Misao*, sy. 116, Sarajevo 1988, s. 6-8; a.mlf., "Merhum Prof. Dr. Ahmed Smajlović", *Preporod*, Sarajevo 01.IX.1988, s. 17; Mesud Hafizović, "Životni Put Ahmed – Efenđije Smajlovića", *Islamska Misao*, sy.116, Sarajevo 1988, s. 4-5; Mahmud Karalić, "Vazovi i Predavanja Ahmed – Efenđije Smajlovića", a.e., sy. 116 (1988), s. 13-14; Hadžem Hajdarević, "Dženaza Ahmed – Efenđije Smajlovića", a.e., sy. 116 (1988), s. 15-17; I. Bušatlić, "Bibliografija Radova Prof. Dr. Ahmeda Smajlovića", a.e., sy. 116 (1988), s. 47-51; Aziz Kadribegović, "Otišao je Dr. Ahmed

Smajlović", *Glasnik VIS*, LI/4 (1988), s. 468-469; Muhammed Aruçi, "Merhum Hocamız Prof. Dr. Ahmed Ef. Smajlović", *el-Hilâl*, II/9, Üsküp 1988, s. 1, 4; Hasan Džilo, "Merhum Prof. Dr. Ahmed Smajlović", a.e., II/9 (1988), s. 2; Munira Smajlović, "Zaobidene Istine", *Oslobođenje*, Sarajevo 07.XII.1989; Salih Ćolaković, "Hijene Nekat Pišu Istoriju", a.e. (16-27.XI.1989); a.mlf., "Riječi i Djela Ne Umiru-Uz 10-Godišnjicu Smrti Rahm. Dr. Ahmeda Smajlovića (11.VIII.1988)", *Kabes*, IV/33-34, Mostar 1998, s. 25; Mensur Valjevac, "Sjećanje na Prof. Dr. Ahmeda Smajlovića", *Preporod*, XXIX/7, Sarajevo 1999, s. 27.

MUHAREM OMERDIÇ

İSMET

(الِصْمَةُ)

**Peygamberlerin
günahtan korunmuş olduğunu
ifade eden terim.**

Sözlükte "engel olmak, gelebilecek zararları bertaraf edip korumak" anlamına gelen *asm* kökünden türemiş bir isimdir. Kelimenin "korumak" mânasına ağırlık veren Râgib el-İsfahânî, peygamberlerin ismetini "Allah'ın temiz bir yaratılışa sahip kılması, bedenî üstünlük vermesi, zafere ve kararlılık lutfetmesi, iç huzuru yaratması ve hayra muvaffak kılması suretiyle kendilerini koruması" şeklinde tarif etmiş (*el-Müfredat*, "aşm" md.), İbn Manzûr ise "Allah'ın, kulumu cezalandıracağı kötü şeylerden koruması, ona engel olması" tanımını yapmıştır (*Lisânü'l-'Arab*, "aşm" md.). Kelâm literatüründe ismet "peygamberlerin Allah tarafından günah işlemekten korunması" şeklinde terimleşmiştir.

Yahudiliğin kutsal metni olan Tanah'ta peygamberlerin şahsiyetlerini doğrudan nitelendiren ifadeler pek rastlanılmakla birlikte onların "Tanrı'nın ağızı" olarak takdim edilmesi (Çıkış, 4/15-16; Sayılar, 22/38; Yeremya, 1/9) tebliğ ettikleri şeylerin doğruluğunu ortaya koymaktadır. Ancak insanları Rab Yahova'dan başka tanrılara tapınmaya davet etmek (Yeremya, 2/8; 32/32-35), yalan söylemek (Mika, 3/11; Zekarya, 13/3), zina etmek (Yeremya, 23/14; 29/23), içkiye düşkün olmak (İşaya, 5/11-12; 28/7-8), hırsızlık yapmak (Hezekiel, 22/25) gibi hususlar sahte peygamberlerin özellikleri olarak zikredilir. İsrâiloğulları'nın buzağı heykeline tapınmaları sebebiyle Yahova'nın onları cezalandıracağını bildirmesi üzerine Mûsâ'nın, "Ey Rab! Mısır diyarından büyük kudretle ve kuvvetli elle çıkardığın kavmine karşı niçin öfken alevleniyor?... Kızgın öf-